הקדמת המחבר

הרומן שלפניכם מגולל פרשה עלומה מתולדות פלסטין, סיפור אמיתי שגונב לאוזני קרעים קרעים. במשך שנים ארוכות אספתי פיסה לפיסה וניסיתי לצרף מהחלקים תמונה שלמה. עכשיו אפרוש אותה בפניכם.

את הגרסה הראשונה של הפרשה שמעתי בדצמבר 1995, לאחר החתימה על הסכם השלום בין ישראל לירדן. הייתי אז בן חמש־עשרה ונסעתי עם משפחתי לביקור ראשון בעמאן אצל קרובי משפחה. בן דודה של סבתי מצד אמי, נג׳יב פְּדֶה, פליט שגלה ללבנון ב־1948, עשה את כל הדרך מדמשק כדי לפגוש אותנו שם. המפגש עם חַ׳אלו נג׳יב, כפי שכונה בפי כול, אחרי שנים רבות כל כך של נתק, היה מרגש במיוחד. בערב יצאו ילדי המשפחה המאוחדת להשתובב יחד בחצר האחורית של הבית הגדול של מארחינו, ששכן בפרוורי עמאן, אך אותי הכריעה הסקרנות, והעדפתי להתמקם בשוליו של טרקלין האורחים רחב המידות, לצד המבוגרים, ולהאזין בשקט לסיפוריהם.

חַ׳אלו נג׳יב היה גבר מרשים באמצע שנות השבעים לחייו. גופו היה חסון, שערו היה כסוף ומלא, ועל לחיו הימנית התנוססה צלקת גדולה. היתה לו כרס קטנה, ובקולו העבה הוא גולל במיומנות וברטוריקה מרשימות את סיפוריו המרתקים. כשרצה להדגיש נקודה מסוימת היה מגביר את קולו, או מנמיך אותו ללחישה ואז משתתק כליל, כמשתהה על סף גילוי חשוב, ורק עיניו היו בוחנות את פני

המאזינים. אמנם על פשר דבריו לא הצלחתי לעמוד באותה העת, אבל לראשונה הבנתי את עוצמתה של השתיקה, שלעתים כוחה רב מכוחן של מילים.

חַ׳אלו נג׳יב, שנולד ב־1920, היה לוחם ואינטלקטואל, וסיפור חייו השתרג בתולדות פלסטין. כשמשפחתו גורשה מעכו ב־1948 אביו כבר לא היה בין החיים, ואמו התיישבה עם שלושת ילדיה בעיר צידון שבלבנון. שנתיים לאחר מכן, ב־1950, הכירה אחותו תֻ׳רַיָא צעיר לבנוני, בן למשפחת סוחרים עשירה, והתחתנה איתו, והמשפחה כולה היגרה בעקבות הזוג הצעיר לביירות. נג׳יב, שהיה אז בן שלושים וכבר צבר ניסיון כעיתונאי בפלסטין, הצליח למצוא עבודה בעיתונות הלבנונית. בשנות החמישים הצטרף לתנועת ״אַלקַוְמִיין אלעַרַבּ״, מהמבשרות של אש״ף, ועבד בעיתונים ״אלרַאי״ ו״אלחְרִיַה״. ב־1968 נסע לירדן לסקר את הקרב בכראמה, ונפצע מרסיס שהשאיר צלקת בלחיו הימנית, וב־1969 שב ללבנון והחל לכתוב בשבועון ״אלְהַדַף״, שעורכו היה הסופר הפלסטיני המפורסם ע׳סאן כנפאני. כשישראל כבשה את ביירות ב־1982, עזבו חברי ההנהגה של אש״ף את העיר לתוניס, אך נג׳יב בחר להתיישב בדמשק, ובה התגורר בעשורים האחרונים לחייו.

בין שלל סיפוריו המרתקים הזכיר נג׳יב את קפטן פאיז, שנולד בעכא ב־1915 ובגיל שלושים התמנה למאמן נבחרת הכדורגל הערבית הראשונה של פלסטין. מדבריו עלה כי תֻ׳ריא אחותו היתה מאורסת באותם ימים לקפטן פאיז, אך בעקבות אירוע שעוד אספר עליו הם נפרדו, והחתונה שכולם חיכו לה בכיליון עיניים התבטלה.

שבע שנים לאחר הביקור בירדן הייתי סטודנט שנה ג׳ בבית הספר להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב. בסמינר שעסק בתנועות לאומיות במזרח התיכון קראנו את ספרו של בנדיקט אנדרסון **קהילות מדומיינות**, ונזכרתי בסיפורו של נג׳יב. עלה על דעתי לכתוב עבודת סמינר שתתאר את קורותיו של קפטן פאיז בנבחרת הכדורגל של

פלסטין, כי ידעתי שהכדורגל מילא תפקיד מרכזי במרקם התרבותי של הארץ בתקופת המנדט הבריטי. היה זה המשחק הפופולרי ביותר בארץ, ובכל מקום שיחקו בו: בשכונות המאובקות, בבתי ספר וגם במועדונים המקצועיים, אשר פיתחו עם הזמן את הסמלים הלאומיים והתודעה הלאומית. רציתי לטעון כי למועדונים אלו היתה השפעה מכרעת על התגבשות תפיסת העצמי הלאומית והכינון של קטגוריות היסוד "אנחנו" מול "הם".

כשחיפשתי חומרים לעבודה, התברר לי שתולדות הכדורגל בפלסטין לא נחקרו כמעט בידי היסטוריונים. יום אחר יום ישבתי בספרייה המרכזית של האוניברסיטה וסקרתי את טורי הספורט משנות הארבעים בעיתון "פלסטין". את הטורים כתב בקביעות חסן חוסני, עיתונאי מצרי וספורטאי לשעבר שחי בפלסטין באותן שנים. בטורים אלו מצאתי אזכורים לכל השחקנים הבולטים של התקופה, וביניהם ג'ברא אלזרקא מקבוצת "שבאב אלערב" בחיפא, האחים דבאח מהמועדון האורתודוקסי בירושלים, דג'אניס מהמועדון האסלאמי ביאפא, ג'ורג' מרדני, מג'ד אסד ועוד רבים אחרים. מצאתי גם כמה אזכורים לאקוניים של המאמן פאיז ע'נדור, אולם לא היה בהם די כדי למלא עבודה סמינריונית. בסופו של דבר, בחרתי להתבסס על הסיפורים המשפחתיים המעטים שזכרתי מאותו מפגש מסעיר עם חַ'אלו נג'יב ב־1995, וכתבתי את העבודה "קהילות מדומיינות במגרשי הכדורגל: המקרה של פלסטין", שהיתה תיעוד של היסטוריה שבעל פה. נהניתי מהכתיבה, וקיננה בי תקווה סמויה להרחיב את המחקר לתזה לתואר מ"א בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון, אבל כשנפגשתי עם הפרופסור שהנחה אותי הוא צינן את התלהבותי. הוא שיבח את כתיבתי, אך טען שסיפורים משפחתיים וכמה גזרי עיתונים נטולי הקשר אין בהם כדי לשמש קורפוס לעבודת מחקר אקדמית. בעמדותיו הפוליטיות כשמאלני הוא התייצב לצדי, אך כנציג האקדמיה, לא היתה לו ברירה אלא להצביע על הבעיה המתודולוגית

הטמונה בפרויקט. "אתה כותב כמו סופר ולא כמו היסטוריון," הוא אמר, "ואילו מחקר היסטורי צריך להתבסס על מסמכים ארכיוניים ועל עובדות. צר לי," הוסיף כשעל פניו צער אמיתי, "אבל אלו החוקים של מדע ההיסטוריה." את דבריו חיזקה פרשת תדי כ"ץ שקיבלה פרסום נרחב באותם ימים. כ"ץ טען שחיילי חטיבת אלכסנדרוני ביצעו טבח בתושבי טנטורה הפלסטינים ב־1948, אך התבסס במחקרו על עדויות שבעל פה בלבד. ותיקי חטיבת אלכסנדרוני תבעו אותו בגין הוצאת לשון הרע, ובסופו של דבר הוא נדרש להתנצל, ואוניברסיטת חיפה פסלה את עבודת התזה שלו. לא הצלחתי להצביע בפני המנחה שלי על העניין החשוב ביותר בסוגיה זו: שהיעדר הארכיונים הוא חלק בלתי נפרד מן החורבן שהחברה הפלסטינית חוותה.

כך או כך, קיבלתי את עצתו של הפרופסור. הבנתי שכתיבת ההיסטוריה שאני רוצה לספר היא מעשה בלתי אפשרי כמעט במציאות הפוליטית הקיימת, מאחר שההיסטוריוגרפיה, הארכיון, החוק והמשטר מייצגים את המנצחים. במצב כזה רק הספרות יכולה להשמיע את קולם של המנוצחים. סיימתי את התואר הראשון ועזבתי את האוניברסיטה. עברתי לגור בעכו ופניתי לכתיבה ספרותית. בדיעבד אני שמח שלא כתבתי את עבודת התזה ההיא, משום שבאותה תקופה עדיין לא הייתי מודע לעומקו של הסיפור המטלטל הזה.

את המשכו של הסיפור שמעתי באוקטובר 2008, כשכבר הייתי בן עשרים ושמונה. הוא סופר לי מפיו של חסן פּדָּה שהגיע לביקור מארצות הברית. באותה העת הייתי עיתונאי מוכר למדי, כבר הוצאתי קובץ סיפורים קצרים ופעלתי כאקטיביסט בחברה האזרחית הפלסטינית. מצאתי את עצמי שקוע עד מעל הראש במאבקים פוליטיים חריפים. על עכו עברו אז ימים קשים, לאחר המהומות שהתלקחו בעיר בין יהודים לערבים והביאו להשחתה של כמאה כלי רכב ושלושים חנויות. העיר נקרעה לשניים, והמשטרה הציבה מחסומים בין השכונות השונות. אל לב המהומה הזאת נחת חסן,

שבא להיפרד מקרובי משפחתו ומעיר הולדתו. חסן, שנולד ב־1935, היה אחיהם הצעיר של נג׳יב ושל תֻ׳ריא, ארוסתו של קפטן פאיז. בן שלוש־עשרה היה כשהמשפחה גורשה מעכו, ואת לימודי התיכון סיים בביירות, שבה למד גם לתואר ראשון באוניברסיטה האמריקאית. את התואר בכימיה קיבל ב־1955, ושנה לאחר מכן נסע לארצות הברית וסיים שם תואר שני בהנדסת נפט באוניברסיטה של טקסס־אוסטין. לאחר לימודיו עבד בחברה בשם "mobil", שהציבה אותו בתפקידים שונים בכווייית ואחר כך באבו דאבי. הוא התחתן עם אישה אמריקאית שעבדה כמזכירה באותה חברה, והשניים התגרשו ב־1962, אחרי שנולדה להם בת. ב־1965 התחתן חסן שנית, הפעם עם מארי, בתו של מֻניר ע׳נדור, אחיו של קפטן פאיז. הם חיו בכווייית עד 1991, שכן אז גורשו משם הפלסטינים בתקופת מלחמת המפרץ. גם הפלסטינים שעבדו בחברות האמריקאיות סבלו מהתעללות ומביזוי, וליחס שקיבלו העניק חסן את הכינוי "הנכבה הפלסטינית השנייה".

חסן התארח בבית סבתי, והיא ביקשה ממני להראות לו את רחובות עכו ולהציג בפניו את מכמניה השונים. במשך שבוע הגעתי בכל בוקר לביתה והסעתי את חסן ברחבי העיר. קומתו היתה בינונית, גופו היה שמוט, פניו היו מיוסרות, ועיניו הכחולות העמוקות הביעו סבל. הוא סיפר שחלה בסרטן, וכי הגרורות שהתפשטו בעצמותיו מסיבות לו כאב עז ומגבילות את יכולת התנועה שלו. פתחנו את הביקור בסיור רגלי אטי בסמטאות עכו, ובסופו ביקש חסן לראות את הבית שבו נולד. חשבתי שנישאר בעיר העתיקה, כי לא ידעתי שבאותם ימים התיישבו ערבים גם מחוץ לחומות, אבל חסן כיוון אותי אל העיר החדשה, הרחק מן החומות. כשהגענו לרחוב אלרשאדייה, גילינו שהבית של משפחת פַּדֶּה לא ניצב שם עוד, וחסן זיהה בדמעות את חורבות ביתו של אנואר שוּכְרי, שניצב בעבר ליד מפעל הגפרורים "נור". גם את בית הקפה ""חאבו"" לא מצאנו, ובמקומו עמד סניף של רשות העתיקות. "הבתים נמחקו, אבל אנחנו עדיין פה," ניסיתי לנחם

את חסן, אבל היתה זו נחמה פורתא. אחר כך הוא ביקש ממני שניסע לחוף הים, ושם עמד והביט ממושכות בגלים המתנפצים על הסלע הזקור. ניסיתי לשחזר בדמיוני את העיר שראה בזיכרונו, העיר שהיתה ואיננה. אחר כך לקחתי אותו לטיול ארוך בארץ, בגליל, בירושלים, בשכם וברמאללה. בנסיעותינו הארוכות זלגו דמעות רבות על לחייו, והוא הִרבה לשתוק ולבהות החוצה מחלון המאזדה שלי. לבסוף חזרנו לעכו, והוא פתח את פיו ולא חדל לדבר שלושה ימים תמימים, ואני לא הפסקתי לכתוב. לאחר שהביקור הסתיים, שב חסן לארצות הברית ומת בה ממחלתו בסוף 2010. בן שבעים ושלוש היה במותו. ליד מיטתו ישבו בתו האמריקאית ואלמנתו הפלסטינית, בתו של מָניר אחיו של קפטן פאיז. אחיו נג׳יב כבר היה אז ישיש בן שמונים ושמונה, ולא היה בכוחו לבוא להיפרד ממנו. הוא נפטר בדמשק ב־2012.

לאחר הפרידה מחסן חזרתי וקראתי את שתי המחברות העמוסות ברשימותי, והמשכתי לחפש מידע נוסף בספרי היסטוריה, בספרי זיכרונות, בסרטים תיעודיים ובעבודות אומנות. ב־2013, בעודי כותב את הרומן, התפרסם הספר **מאה שנות כדורגל בפלסטין**, סיכום עבודתו של ההיסטוריון ד״ר עִצאם סאמי אלח׳אלידי, והמחקר הראשון אי־פעם שעסק ברצינות בנושא זה. הספר כלל מסמכים רבים מן הסוג שעליו שאל הפרופסור שלי, וסיפק לי את הרקע ההיסטורי לסיפור על קפטן פאיז. אלח׳אלידי מלמד כי עם כינון המנדט הבריטי התפשטה תרבות הכדורגל בפלסטין, וכבר בשנות העשרים של המאה העשרים צעירים פלסטינים רבים שיחקו כדורגל. גל התיעוש ששטף את הארץ מילא תפקיד חשוב בהתגבשות הקבוצות, מכיוון שאנשים החלו להיפגש במקומות עבודה, במפעלים, בבתי ספר, במסגדים ובכנסיות. מסילות הברזל שהונחו סייעו לקבוצות הכדורגל מן הערים הגדולות לנסוע לשחק נגד קבוצות מערים אחרות. ב־1931 הוקמה ״התאחדות הכדורגל הערבית״, ובאותה שנה שיחקה נבחרת פלסטינית ראשונה נגד קבוצת האוניברסיטה האמריקאית. המרד

הערבי שפרץ ב־1936 הביא לפירוק ההתאחדות, אך בספטמבר 1944 היא הוקמה מחדש, ולפגישת ייסודה ביאפא הגיעו שלושים וחמישה נציגי מועדונים. לצד הסניף המרכזי שפעל במועדון האסלאמי ביאפא קמו מועדונים נוספים, כמו "שבאב אלערב" בחיפא והמועדון האורתודוקסי בירושלים. בתחילת 1945 כללה ההתאחדות עשרים וחמישה מועדונים, ועד סוף 1947 עלה מספרם לשישים. ההתאחדות טענה שרק נבחרת הכדורגל שלה רשאית לייצג את פלסטין, ונשיאה אלהבאב הוסמך לנהל משא ומתן על קיום משחקים משותפים עם קבוצות מצריות, לבנוניות וסוריות. גיבור הרומן הזה, קפטן פאיז, התמנה למאמן הנבחרת בשנת 1945.

ספרו של אלח׳אלידי היה נרחב ומקיף, אך לא הופיע בו שום רמז לסוד שחסן סיפר לי, ושנג׳יב נצר כנראה בלבו. הרומן שלפניכם, שבמרכזו עומד קפטן פאיז, מספר את הסיפור שלא סופר על הכדורגל בפלסטין. הוא אינו מגובה במסמכים, ולמעשה, המסמך הרלוונטי היחיד שמצאתי בספרייה הלאומית במהלך כתיבתו היה עשוי להוביל אותי למסקנות ההפוכות, ׳וודאי שלא היה עוזר לחשוף את הסוד. הכללים של חקר ההיסטוריה לא מכירים בקיומם של סודות, אבל בניגוד לספרו של אלח׳אלידי, הספר שכתבתי אינו מחקר היסטורי. זהו רומן, וללא הסוד הוא לא היה נכתב.

איאד ברגותי
עכו, 2020